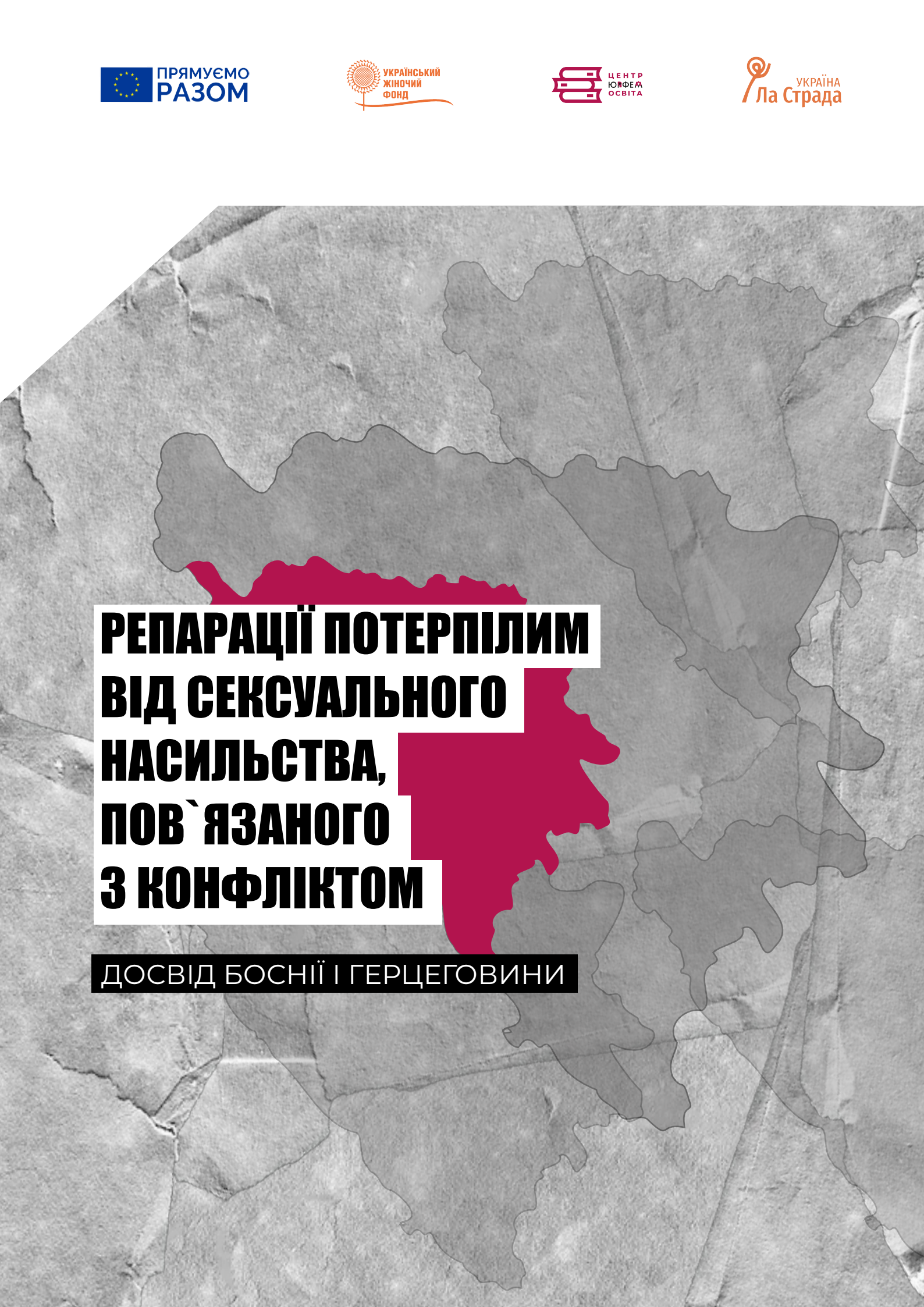

РЕПАРАЦІЇ ПОТЕРПІЛИМ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

ДОСВІД БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ

Цей конспект розроблений на основі вебінару Центру “ЮрФем: освіта” у співпраці з TRIAL International “Репарації потерпілим від СНПК: досвід Боснії і Герцеговини”, що реалізувався завдяки підтримці Європейського Союзу в межах проєкту «Вистоїмо разом», що впроваджується Українським Жіночим Фондом у партнерстві з громадською організацією «Ла Страда – Україна» та Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем».

У 1991-1995 роках, після розпаду Югославії, відбулись визвольні війни на Балканському півострові між сербами, хорватами та боснійцями. Для розслідування скоєних під час війни злочинів був створений Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії.

Під час війни за незалежність у колишній Югославії в 1990-х роках систематичне сексуальне насильство використовувалося як тактика війни, інструмент впливу та приниження.

У рамках вебінару експертки Trial International поділилися досвідом Боснії та Герцеговини в контексті репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з війною. Спікерки висвітлили, які міжнародні зобов'язання держав щодо постраждалих від СНПК існують, якими є міжнародні стандарти репарацій та форми, які види репарацій застосовуються в Боснії і Герцеговині, а також з якими викликами довелося зустрітись потерпілим в отриманні репарацій.

TRIAL International є неурядовою організацією, яка бореться з безкарністю за міжнародні злочини та підтримує постраждалих у їхньому прагненні до справедливості. TRIAL International працює в Боснії і Герцеговині з 2007 року та відкрила свій місцевий офіс у Сараєво в 2013 році.

Робота TRIAL International із забезпечення розвитку та відповідності міжнародним стандартам прав постраждалих від СНПК на доступ до правосуддя та відшкодування у Боснії і Герцеговині підтримується урядом Сполученого Королівства.

[Перейти на вебсайт](#)

ЕКСПЕРТКИ

АДРІЯНА ХАНУШИЧ БЕЧІРОВИЧ

Старша юридична радниця TRIAL International, протягом 14 років працює у сфері права, зосереджуючись на правах людини, перехідному правосудді, правах жінок, конституційному та антидискримінаційному праві.

АЙНА МАХМІЧ

Юридична радниця TRIAL International, із спеціалізацією у сфері прав людини, кримінального права, трудового права, міжнародного комерційного арбітражу та корпоративного права.

СЕЛЬМА КОРЕЇЧ

Керівниця програми TRIAL International в Боснії і Герцеговині з 2014 року. Приєдналася до TRIAL International у 2010 році як спеціалістка із прав людини з питань сексуального насильства під час війни. До того більше 5 років була керівницею проекту в Центрі досліджень і документації в Сараєво, де працювала над програмами, пов'язаними з війною в Боснії і Герцеговині 1992-1995 років.

РЕПАРАЦІЇ ПОТЕРПІЛИМ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

1. ПОНЯТТЯ РЕПАРАЦІЙ

Ключовим при визначенні репарацій є розуміння того, **для кого** вони призначені, а також розуміння того, що вони представляють єдиний індивідуальний концепт. Термін “репарації” походить від латинського «reparare», що означає відновити. І, як закладено у самому визначенні, метою репарацій є не відновити стан до того, яким він був перед завданням шкоди (тобто нанесенням травми), а відновити його **максимально наближено** до того, яким він був до моменту заподіяння шкоди.

Саме тому репарації повинні бути індивідуальними, тобто адаптованими для кожного випадку і людини, для кожної постраждалої та кожного постраждалого окремо. Певний набір репараційних заходів, призначений для однієї людини, швидше за все, не підійде іншій. Керуючись цим, варто з'ясувати, як постраждалі сприймають репарації.

Впродовж 2021 року TRIAL International провели в Боснії та Герцеговині низку інтерв'ю з потерпілими. Спочатку єдиною пріоритетною формою репарацій серед постраждалих у Боснії була компенсація у вигляді грошового відшкодування заподіяної шкоди. Але після того, як постраждалим пояснили, які форми репарацій існують, вони ними зацікавилися і дещо змінили свій список пріоритетів щодо репарацій.

Пояснюючи постраждалим саме поняття репарацій, ми вдаємося до найпростішого прикладу - зламаної ноги, на яку накладають гіпс. Цей гіпс і означає репарації. Він ніколи не зробить ногу такою ж здоровою, якою вона була до пошкодження, але гіпс зробить її функціональною, придатною для життя, і такою, яка дозволить жити далі. **Ціль репарацій** – надати психологічну, медичну, юридичну та фінансову допомогу постраждалим. Але у репарацій є також дуже важлива соціальна складова - реінтеграція постраждалих у суспільство як цінних, однаково важливих членів.

Одна із проблем, з якою зустрілася Боснія і Герцеговина - це сільські райони та постраждалі, які недостатньо поінформовані про репарації. Саме тому варто усвідомлювати той факт, що інколи недостатньо лише надавати репарації. Важливим є також пояснювати постраждалим, що репарації існують, розповідати їм про їхні права, про можливості, які потерпілі можуть реалізувати в межах національного законодавства.

Тож у розмові про судові справи щодо репарацій, а перш за все, про судове переслідування винних у скоєнні воєнних злочинів, необхідно зосередитися на міжнародних стандартах щодо сексуального насильства під час війни. Безумовно, важливо негайно почати ідентифікацію осіб, винних у скоєних злочинах. Згодом, звісно, притягнути винних до відповідальності та призначити їм адекватне й ефективне покарання.

Відповідні міжнародні документи, що застосовуються в даному контексті:

-   Загальна декларація прав людини (Стаття 8);
-   Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Статті 2, 9);
-   Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Стаття 14);
-   Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Стаття 6);
-   Основні принципи і керівні положення ООН, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм в сфері прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права;
-   Європейська конвенція з прав людини (Статті 5, 13);
-   European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes;
-   Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Eradicating impunity for serious human rights violations;
-   The Charter of Fundamental Rights of the European Union;
-   Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims
-   Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA

Боснія і Герцеговина найбільше справ подала у Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії. Але судове переслідування здійснювалося також національними судами, до компетенції яких входило розслідування воєнних злочинів. На міжнародному рівні сам акт сексуального насильства під час війни визначено в статуті Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії як злочин проти людяності. І дуже важливо, що **Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії встановив, що сексуальним насильством можуть бути тортури, переслідування, поневолення та нелюдські дії, і це – злочин проти людяності**. Водночас тортури, жорстоке поводження, нелюдське поводження й образа особистої гідності є також воєнним злочином.

Йдеться про дуже чутливий злочин, тобто злочин, який, на жаль, супроводжується особливо вираженою стигматизацією постраждалих. Зважаючи на це, Трибунал у справах колишньої Югославії встановив спеціальні правила, які містять положення про процедуру надання свідчень постраждалими від сексуального насильства, зокрема, про їхню згоду, а також попереднє та подальше статеве життя. Ці правила розроблені саме для того, щоб захистити потерпілих від додаткових травмувань з огляду на природу злочину сексуального насильства. Положення про провадження й докази Гаазького трибуналу передбачають, що у випадку сексуального нападу попередня сексуальна поведінка потерпілої не береться до уваги. Це не лише значно полегшило сам процес надання свідчень постраждалими у суді, але, що найважливіше, спонукало їх брати участь у процесі. Це – важлива опора, яку необхідно вибудувати, аби взагалі мати людей, які свідчитимуть про пережиті травми. І на основі їхніх свідчень притягнути до відповідальності та належним чином покарати тих, що грубо порушили міжнародне право.

Варто сказати, що створення Гаазького трибуналу та судове переслідування Гаазьким трибуналом за злочини у Боснії та Герцеговині сприяло тому, що завдані страждання і скоєні злочини були дуже добре задокументовані, а з іншого боку, завдяки документуванню злочинів, були також задокументовані й самі потерпілі. Звичайно, не всі потерпілі, але багато з них, які постраждали від цих злочинів. Велика кількість постраждалих, на Гаазькому трибуналі, точніше на судових засіданнях, вирішили заговорити. Асоціації постраждалих у Боснії та Герцеговині мобілізувалися, збирали дані про своїх членів, про завдані постраждалим травми. Гаазький трибунал зробив внесок у документування та перевірку цих даних, які пізніше додатково допомогли Боснії та Герцеговині визначити та побудувати систему національних репарацій.

Те, наскільки міжнародні стандарти є важливими, у Боснії і Герцеговині стало зрозумілим тоді, коли, на жаль, виявилось, що справи потерпілих неможливо вирішити у звичайних міжнародних судах. Боснія і Герцеговина підписала Конвенцію ООН проти катувань та нелюдського поводження. Це, наприклад, дало можливість клієнтці, яку представляє організація Trial International, подати петицію до Комітету ООН проти катувань. Це рішення було ухвалене у 2019 році та має історичне значення, оскільки воно стало першим, в якому міжнародний орган встановив відповідальність Боснії та

Герцеговини та зобов'язав державу забезпечити постраждалим компенсацію, надати належну психологічну підтримку.

Все вищесказане, починаючи від самого розуміння поняття репарацій, а також судові переслідування воєнних злочинців, підхід до роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з війною, ми повинні розуміти в контексті часу, в якому ми працюємо і діємо. Адже часто забувають про те, що потреби постраждалих у Боснії та Герцеговині сьогодні не такі, як у дев'яностих роках, щойно після закінчення війни. Одним із недопрацювань Боснії і Герцеговини є те, що держава часто діяла або намагалася діяти у напрямку вирішення потреб постраждалих без спілкування з ними самими.

У результаті часто траплялися ситуації, коли робилися лише припущення стосовно того, чого саме потерпілі потребують. Через втрату віри в правосуддя, в переслідування злочинців та створення будь-якого ефективного механізму в Боснії та Герцеговині, потреби потерпілих найбільше відобразилися на потребах їхніх дітей.

2. ВИДИ РЕПАРАЦІЙ

Коли ми говоримо про репарації, ми розділяємо їх на кілька видів:

- **матеріальні** репарації, які найчастіше виражаються у грошах, тобто мова йде про грошову компенсацію;
- **нематеріальні** репарації, тобто символічні, як-от вибачення від офіційних представників держави чи вшанування пам'яті, зокрема дні жалоби, встановлення меморіалів/пам'ятників у пам'ять про жертв.

Крім того, репарації можуть бути **індивідуальними** або **колективними**.

Матеріальні репарації часто є індивідуалізованими, тобто надаються потерпілим індивідуально. А коли говоримо про вшанування пам'яті, тобто встановлення меморіалу, або про концепт вибачень, які висловлюють офіційні особи, можемо класифікувати їх як різновид колективних репарацій.

Репарації також поділяються на **адміністративні** і **судові**.

Існує п'ять типів репарацій, які певним чином інтегровані у міжнародні стандарти та міжнародне право. Мова йде про реституцію, компенсацію, реабілітацію, сатисфакцію та гарантію неповторення. Кожен із цих заходів є специфічним.

Реституція є, по суті, спробою повернути ситуацію назад, наблизити її до тієї, яка

була перед грубим порушенням права людини. Реституція також може стосуватися повернення майна, відновлення громадянства, працевлаштування, повернення біженців і переміщених осіб в місця їх довоєнного проживання.

Компенсація – це фактично грошове відшкодування (за шкоду внаслідок скоєних злочинів). Компенсація може відшкодовуватися за завдання матеріальних і нематеріальних збитків.

Разом з тим ми говоримо і про **реабілітацію**, яка зазвичай стосується психологічної та фізичної травми, отриманими у війні. Крім того, в контексті реабілітації ми також говоримо про медичну, а також психосоціальну допомогу, й інші аспекти, зокрема правову підтримку й усі інші соціальні послуги.

Сатисфакція сама по собі є символічним заходом, вона є символічним поверненням гідності потерпілим та їхнім родинам. Сатисфакція може бути у формі публічного вибачення, у формі збору та засвідчення фактів про злочини, скоєні щодо жертв та їхніх родин, у вигляді встановлення меморіалу, перейменування вулиць чи площ іменами жертв у пам'ять про них, спорудження пам'ятників жертвам, оголошення днів жалоби за жертвами, а також у інших подібних формах, прийнятних для жертв та їхніх родин.

Коли ми говоримо про **гарантію неповторення**, мова йде про ширше поняття, яке дає нам можливість різними способами гарантувати, що потерпілі більше ніколи не постраждають від злочинів, яких зазнали. У певному сенсі це один із найважливіших посилів і обов'язків держави. Не лише щодо постраждалих, а й до суспільства в цілому. Це передбачає деякі важливі процеси всередині системи держави, зокрема, реформу поліції та армії, зміцнення та розбудову правових інституцій, навчання представників/ць різних професій про всі сфери, що пов'язані із захистом прав людей та міжнародним гуманітарним правом тощо.

У випадку репарацій дуже важливо говорити з людьми, які їх потребують, з постраждалими та їхніми родинами, інформувати їх про всі їхні права, щоб дати їм можливість розповісти нам про те, що саме становить «їхні проблеми та потреби». Лише таким чином репарації, тобто рішення, прийняті державою, можуть мати потенційний трансформаційний характер для постраждалих.

3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Іноді посилалися на міжнародні стандарти, міжнародні документи видається марною справою. Однак якщо цей метод використовувати систематично і наполег-

ливо, він, безсумнівно, є ефективним і в короткостроковій, і в довгостроковій перспективі. Причина криється у тому, що компетентні органи отримують розуміння, яких саме конкретних заходів від них очікують, як би процес мав виглядати, щоб вони могли виконувати свої обов'язки щодо захисту прав людей.

”

“Я пам'ятаю, наприклад, як десять років тому ми зніяковіло зазначали, що переслідування злочинів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, має стати пріоритетом у прокуратурах Боснії та Герцеговини. Адже тоді це абсолютно не було пріоритетом. І ми робили це у різний спосіб: у листах, на зустрічах, на різних семінарах, у ЗМІ. Однак протягом року або двох у нас було відчуття, що ми б'ємося об стіну, що це не відгукується нашим інституціям. Але в один момент прокуратура все ж висунула обвинувальний акт щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, і при цьому заявила, що має намір надати пріоритет переслідуванню за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Тому інколи ви навіть не знаєте, яким чином впливаєте на певні інституції. Однак поворотна точка настане, якщо ви достатньо наполегливі, якщо ваша повістка достатньо сильна. Тож так чи інакше ми упродовж усієї цієї презентації повертаємося до міжнародних стандартів, до того, що вони вимагають, адже це дуже важливий шлях для будь-якого переговорного процесу. Коли мова заходить про Боснію та Герцеговину, то ситуація далека від ідеальної, але існують певні позитивні практики, які можуть бути доречними в українському контексті, є багато уроків, які ми засвоїли і можемо поділитися ними, а також вказати на те, що варто взяти до уваги.”

Адріана Ханушич Бечірович

У Боснії та Герцеговині були прийняті закони, на підставі яких потерпілі можуть подати заяву на отримання статусу потерпілих й отримати відповідні права. І це можна вважати одним із видів адміністративного механізму доступу до репарацій.

Крім того, одним із репараційних заходів є фінансова допомога, доступ до допомоги, тобто компенсація як один із видів репарацій потерпілим. Існує широка палітра репараційних заходів, які повинні бути забезпечені постраждалим на додаток до матеріального відшкодування як класичного репараційного заходу. У Боснії та Герцеговині відшкодування наразі можна добитися лише шляхом судового розгляду. Отже, тільки через цивільний і кримінальний суд.

У Боснії та Герцеговині не існує програми репарацій на державному рівні, яка б дозволила всім потерпілим мати доступ до належної підтримки та рівних прав. Навіть у такій ситуації постраждалі змушені реалізовувати свої права через складну систему так званого соціального захисту, яка фактично передбачає певні заходи

підтримки потерпілих від сексуального насильства як особливо вразливої категорії. Ситуація додатково ускладнюється ще й тому, що держава складається з двох утворень (ентитетів): Федерації Боснії та Герцеговини й Республіки Сербської, а також округу Брчко. Отже, дуже складна система. І в такій системі ентитет Республіка Сербська має свій закон, яким регулюються права постраждалих, а ентитет Федерація Боснії та Герцеговини має свій. Є ще одна окрема частина, так званий округ Брчко, і там теж є свій закон.

Ці закони (а їх є декілька: Закон про жертви катувань під час війни в Республіці Сербській, Закон про цивільних жертв війни в окрузі Брчко та Закон про основи соціального захисту, захисту сім'ї з дітьми і захист цивільних жертв війни у Федерації) гарантують різні права, зокрема, право на щомісячну допомогу.

Здійснювалися спроби привести їх у відповідність, прийняти єдиний закон на державному рівні, і це було би ключовим, бо забезпечило б однакові умови доступу до правосуддя для всіх постраждалих. На жаль, цього не сталося, тож сьогодні, залежно від того, в якій частині території Боснії та Герцеговини ви проживаєте, ви як постраждалий маєте простіші чи складніші умови для досягнення статусу потерпілого чи потерпілої від сексуального насильства чи жертви катувань.

Суми відшкодувань, які ви отримуєте, відрізняються. Наприклад, у Республіці Сербській ця сума становить близько 60-80 євро на місяць, а у Федерації Боснії та Герцеговини ця сума становить 300 євро на місяць, що втричі більше, ніж у Республіці Сербській.

Якби в Україні була створена власна система відшкодувань потерпілим сексуального насильства, вчиненого з боку російських військових, то це не можна було б вважати класичною компенсацією. Тому що таку компенсацію в першу чергу має виплатити росія. Україна могла б виплатити ці суми, а потім вимагати у Росії повернути їх. Однак Україна не несе прямої відповідальності за виплату компенсацій за те, в чому вона не винна.

Тому дуже важливо, щоб був наявний цей причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою, відповідальністю за цю шкоду і тим, хто її відшкодовує. У Боснії та Герцеговині це не так. Наприклад, у Республіці Сербській ця щомісячна допомога виплачується потерпілим особам, які не постраждали від солдатів Республіки Сербської, і навпаки. Саме тому ми називаємо це щомісячною допомогою. Ми вважаємо це підтримкою фінансового характеру, але не відшкодуванням. І, відповідно до цього, ми завжди стверджуємо, що Боснія і Герцеговина, виплачуючи цю щомісячну допомогу, не виконала свої міжнародні зобов'язання щодо постраждалих.

У Федерації Боснії та Герцеговини прийняли закон у 2007 році, й упродовж тривалого часу Федерація була єдиною постконфліктною країною у світі, де постраждалі від сексуального насильства визнавалися цивільними постраждалими, і в якій вони на

основі цього могли претендувати на певну суму допомоги як форми підтримки. Якщо повернутися до питання судового провадження, то сьогодні у нас відшкодування можна добитися лише в судовому порядку. У судовому провадженні сума відшкодування встановлюється після дуже ретельного вивчення того, що сталося в кожному конкретному випадку, які аспекти шкоди були завдані постраждалій особі та який приблизний еквівалент грошової суми міг би певною мірою компенсувати цю шкоду, зі зазначенням того, що шкода ніколи не може бути повністю компенсованою, як зазначали раніше колеги.

Це може бути цивільний спір і провадження у кримінальній справі. Цивільний спір порушується проти одного із ентитетів, який постраждалий вважають відповідальним за свої страждання, але іноді й проти самої держави Боснії і Герцеговини. Справа також може бути порушена проти окремої особи, яка вчинила злочин.

Іншим варіантом є кримінальне провадження проти особи, що скоїла воєнний злочин. Під час такого, згідно з кримінальним законодавством Боснії та Герцеговини, суддя запитує потерпілу особу, чи хоче вона реалізувати свої права на відшкодування. Тоді потерпіла особа, якщо вона зацікавлена, погоджується. У випадку надання усіх доказів виноситься вирок, згідно з яким злочинець не лише засуджується до тюремного ув'язнення, а й зобов'язується сплатити компенсацію потерпілій, і це вже зобов'язання не держави, а винуватця. Така практика започаткована у 2015 році завдяки зусиллям Trial International. До того моменту ця норма кримінально-процесуального кодексу ніяк не застосовувалася на практиці.

У результаті на сьогодні у Боснії та Герцеговини є 17 справ, у яких було вирішено присудити виплату компенсацій з 2015 року донині, і які стосуються загалом 23 постраждалих сексуального насильства під час війни.

Однак тут виникає проблема, як стягнути компенсацію зі злочинця, який є неплатоспроможним. У деяких випадках компенсація була виплачена, та в деяких випадках вже тепер зрозуміло, що вона є неможливою.

”

“Ми подали стратегічний позов про захист прав людей і маємо рішення Комітету ООН проти катувань, яке називається «Громадянка А. проти Боснії та Герцеговини», у якому було визначено, що Боснія і Герцеговина дійсно порушила права пані А, тому що в ситуації, коли злочинець не мав коштів для виплати компенсації, держава мала її забезпечити, а пізніше стягнути її зі злочинця. Інше рішення, над яким ми працювали – це рішення Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок під назвою «SH проти Боснії та Герцеговини», яке також дуже чітко визначає та узагальнює стандарти, які стосуються міжнародних стандартів захисту прав людей, які мають відношення до цієї сфери. “

Адріана Ханушич Бечірович

У зв'язку з реалізацією прав постраждалих можуть виникнути численні проблеми. Деякі з них пов'язані зі способом доказування, а деякі – з неоднаковим ставленням до потерпілих. Різні суми, різні умови реалізації прав: десь вони визначаються дуже жорстко, з вимогами надати медичну документацію, не давнішою за рік, або за певний період, що багато потерпілих не мають можливості здійснити. А десь достатньо, аби потерпіла особа звернулася у комісію та представила свою справу, можливо надавши деякі додаткові документи, які підтверджують те, що з нею сталося. І тоді комісія визначає, що постраждалій необхідно надати статус потерпілої особи.

Було б ідеально, якби держава прийняла рішення, яке узгоджено регулюватиме це питання на державному рівні, і в якому будуть передбачені єдині узгоджені суми, єдині критерії і все решта, чого дотепер не вдалося досягнути у Боснії і Герцеговині. У Федерації Боснії та Герцеговини це сталося лише через 12 років після закінчення війни. А в іншому ентитеті, Республіці Сербській, мало минути ще 11 років, щоб закон був прийнятий і там. Це означає, що потерпілим, які проживають у Республіці Сербській, довелося чекати 23 роки після закінчення війни, щоб реалізувати свої права.

Треба залучати якомога більше потерпілих до процесу підготовки законних рішень, щоб з'ясувати їхні базові потреби в даний момент, а також їхнє бачення того, як має виглядати цей закон, забезпечення яких прав є для них необхідним. Для реалізації принципу “нічого для нас без нас”.

Тим часом, поки такі закони не ухвалені, дуже важливо забезпечити потерпілим проміжні репараційні заходи і задовольнити потреби, які у них є зараз. В українському контексті це, перш за все, потреби у прихистку, їжі, допомозі для дітей, медичних послугах, гінекологічних оглядах та психологічній допомозі.

Не можна випускати з уваги існування в Боснії та Герцеговині деяких інших форм репараційних заходів, важливих для потерпілих. Наприклад, важливою для жінок і чоловіків у Боснії та Герцеговині є так звана «безкоштовна марка», на основі якої вони мають безкоштовний доступ до медичних послуг на основі статусу потерпілої особи. Крім того, це можуть бути деякі пільги, наприклад звільнення від певних податків, які сплачуються при купівлі автомобіля або при відкритті мікробізнесу. Це справді допомогло багатьом постраждалим укріпитися, розпочати власну справу і заробляти, аби прогодувати себе та свою сім'ю.

Громадянське суспільство може відігравати ключову роль у напрацюванні спеціальних законів для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною. У Боснії і Герцеговині домоглися ухвалення закону та визнання статусу потерпілої особи у 2007 році. Перш за все це вдалося завдяки фільму «Грбавіца», який фактично вказав на наслідки сексуального насильства під час війни для постраждалих та їхніх сімей, тобто завдяки мистецтву. Такого розуміння можна досягти й по-іншому – завдяки виставкам чи театральним виставам.

Прем'єра фільму відбулася у 2006 році. Із фільму суспільство Боснії та Герцеговини,

а також міжнародна аудиторія дізналися про існування цієї категорії постраждалих та про виклики, з якими вони стикаються. Мистецтво може бути дуже важливим для адвокації, тому що це найпряміший спосіб створити розуміння існування проблеми та викликати співчуття до людей, які від цього постраждали.

Прем'єра фільму стала водночас і початком акції «За гідність постраждалих». Її спільно організували численні неурядові організації та асоціації постраждалих осіб. Згодом, за рік після виходу фільму «Грбавіца», після того, як була організована ця громадська кампанія, у 2007 році Федерація Боснії і Герцеговини зробила важливий крок – визнання прав постраждалих сексуального насильства під час війни.

4. СИЛА ГОВОРИТИ

У процесі відновлення справедливості для потерпілих є саме можливість розповісти свою правду, розповісти про свій випадок. Дати таку можливість дуже важливо. Деякі потерпілі ніколи не будуть до цього готові - говорити. А деякі - так, але тільки тоді, коли будуть забезпечені їхні основні потреби. Коли в особи буде прихисток, дах над головою, коли її стан буде стабільним, коли вона пропрацює цю травму з психологом – тоді вона буде готова сказати: «Ось тепер, коли я облаштувала життя, коли я маю дах над головою, певний щомісячний дохід, мої діти забезпечені, я хочу розібратися з цим і хочу, щоб ця частина мого життя була розглянута в суді».

«Я хочу, щоб за свої дії злочинець поніс відповідальність», - так сказала одна постраждалих зі справи Trial International 2015 року, на розгляд якої вдалося вплинути - коли вперше було присуджено відшкодування. Це було історичне рішення на всіх західних Балканах, коли злочинець був засуджений до тюремного ув'язнення й був зобов'язаний виплатити постраждалій приблизно 10 000,00 євро. Вона тоді сказала: «Для мене важливо, щоб я могла сказати своїй доньці, що коли хтось робить щось погане, він повинен за це заплатити». І для людей це важливо, це – гарантія неповторення. Людям важливо, щоб громада та їхні діти знали, що такі речі не можна робити, що за них настане покарання. І це якимось чином дає їм упевненість, що таке більше не повториться.

”

“Також дуже важливо те, що у кримінальному провадженні стигма буде перенесена з потерпілого на злочинця. І винна вже не вона, і всі софіти треба скерувати на злочинця: це він винен, це він повинен бути засуджений. Його спільнота, його село/місто, з якого він родом, його родина – всі це відчують. Коли хтось потрапляє до в'язниці – це велика ганьба. Злочин не може залишитися непокараним, непоміченим. Справа не лише в тому, що злочинець сидить у в'язниці, а в тому, що це – посил спільноті, з якої він прибув до іншої країни, щоб згвалтувати потерпілу.”

Адріана Ханушич Бечірович

”

“Я б хотіла розповісти про одну ситуацію, точніше, дві, що трапилися під час роботи Trial International над справами. Одна із них сталася нещодавно, коли ми консулювали клієнтку, яка багато років жила за межами БіГ. Нарешті вона повернулася, маючи бажання і сміливість розпочати адміністративний процес отримання репарацій; минуло понад 30 років з початку війни в Боснії та Герцеговині, і тільки тепер вона вирішила, що нарешті настав час для неї. Раніше вона не мала можливостей домагатися визнання своїх прав, тому що повинна була дбати про дітей, вона хвилювалася про те, що той сором, який відчувала вона, згодом відчуватимуть її діти. Іншим важливим прикладом значимості судового процесу та ролі компенсації для постраждалих є справа клієнтки, у якій вона заявила, що для неї компенсація не стільки означає фінансову вигоду, а радше щомісячне нагадування йому, винному, коли з його місячного доходу вираховується відшкодування, про травму, яку він їй завдав. І, по суті, це загальновизнана позиція серед постраждалих, і саме ця сила, цей настрій спонукає їх брати участь, вчергове переживати свої травми під час надання свідчень, сподіваючись, що ця частина сатисфакції залишиться з ними.”

Айна Махміч

”

“Нам ніколи офіційно як державі не вдавалося домовитися про те, щоб символічно визначити і відзначати один і той самий день у році як день пам'яті всіх жертв війни, або, можливо, день, присвячений лише потерпілим сексуального насильства під час війни. На рівні Боснії та Герцеговини ми не досягли консенсусу у цьому. Часто це жалобні заходи на місцевому рівні, наприклад вшанування пам'яті постраждалих сексуального насильства під час війни, яке щороку відзначається 19 червня. Це міжнародний день пам'яті завдяки організації громадянського суспільства, тобто неурядових організації та асоціації потерпілих. Як приклад наведу Фочу – місцевість у східній частині Боснії та Герцеговини, де у 1992 році були серйозно порушені права людини, зокрема сталися масові зґвалтування жінок з цього району. Перший вирок, точніше перші вирoki Гаазького трибуналу, фактично говорять про справи з Фочі, отож у тій місцевості є офіційно встановлені докази, а також вцілілі потерпілі, які свідчать про ті події. Однак місцева громадськість цього міста, яке зараз знаходиться на території Республіки Сербської, не має наміру вшановувати тих жертв. Тому у день 19 червня асоціація потерпілих з Фочі спільно з неурядовими організаціями та міжнародними учасниками самостійно організовує візит до Фочі. Проблема вшанування пам'яті у Боснії та Герцеговині є однією з актуальних проблем, і ми вважаємо, що в найближчий період Боснія та Герцеговина ще довго шукатиме способи вшанування пам'яті.”

Сельма Кореніч